

מי יעלה בהר ה'

מים ראשונים: קטעי תפילה שאנו אומרים בשגרת יום-יום הופכים בתפילות ראש השנה ויום הכיפורים למרכז ומוקד ונאמרים בדגש ובנעימה מיוחדת. כך היא, למשל, תפילת עלינו לשבח שנאמרת שלוש פעמים בכל יום, לעתים בחיפזון של סיום התפילה, ובראש השנה היא מצויה במרכז מלכויות וזוכה בהשתחויה. כך גם מזמור כד בתהלים, הוא מזמור שיר ליום ראשון בשבת, אשר תופס מקום נכבד בתפילת ערבית של ראש השנה ויום הכיפורים, (והספרדים מוסיפים אותו גם בתפילת מוסף לפני עלינו לשבח של מלכויות) – מזמור שיש בו מוטיב ברור של המלכת הקב"ה. נתבשמ מעט ממנו במקרא ובמדרש.

תהלים פרק כד

לְדוֹד מְזֻמֹּר לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תִּבְלַל וְיִשְׁבְּי בָּהּ : פִּי־הוּא עַל־יָמַיִם יִסְדָּהּ וְעַל־נְהָרוֹת יִכּוֹנְנֶנָּה :
מִי־יַעֲלֶה בְּהַר ה' וּמִי־יִקְוֶה בְּמִקְוֵה קִדְשׁוֹ : נָקִי כַפַּיִם וּבִרְלִבָּב אֶשְׁר לא־נִשְׂא לְשׂוֹא נַפְשִׁי וְלא נִשְׁבַּע לְמַרְמָה :
יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת ה' וְיִצְדָּקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל : זֶה דוֹר דָּרְשׁוּ מִבְּקִשֵׁי פְּנִיךָ יַעֲקֹב סִלָּה :
שָׂאוּ שְׁעָרִים רְאשֵׁיכֶם וְהִנְשָׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם וְנִבְאוּ מִלֶּךְ הַכְּבוֹד : מִי זֶה מִלֶּךְ הַכְּבוֹד ה' עֲזִיז וְגִבּוֹר ה' גִּבּוֹר מִלְחָמָה :
שָׂאוּ שְׁעָרִים רְאשֵׁיכֶם וְשָׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם וְנִבְאוּ מִלֶּךְ הַכְּבוֹד : מִי הוּא זֶה מִלֶּךְ הַכְּבוֹד ה' צְבָאוֹת הוּא מִלֶּךְ הַכְּבוֹד :
סִלָּה :

מסכת פסחים דף קיז עמוד א – לדוד מזמור

לדוד מזמור - מלמד ששרתה עליו שכינה ואחר כך אמר שירה. מזמור לדוד - מלמד שאמר שירה ואחר כך שרתה עליו שכינה.¹ ללמדך, שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות, ולא מתוך עצבות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה.²

מסכת ראש השנה דף לא עמוד א – לה' הארץ ומלואה

תניא, רבי יהודה אומר משום רבי עקיבא: בראשון מה היו אומרים - לה' הארץ ומלואה, על שם שקנה והקנה ושליט בעולמו. בשני מה היו אומרים גדול ה' ומהלל מאד, על שם שחילק מעשיו ומלך עליהן. בשלישי היו אומרים אלהים נצב בעדת אל, על שם שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו וכו'.³

מלבי"ם תהלים פרק כד פסוק ב – כי הוא על ימים יסדה

כי הוא על ימים יסדה - שתחילה היתה הארץ כולה מכוסה במים, וצוה ה' שיקוו המים אל הימים. ועל ידי כך נתיסדה היבשה. ונגד מה שאמר: "תבל ויושבי בה", כי על נהרות יכוונה, שְׁגִמְרַ בְּנִין הָאָרֶץ שֶׁתְּהִיָּה רְאוּיָה לִישׁוּב בְּנֵי אָדָם הִיָּה עֵי"י הַנְּהָרוֹת, שֶׁעַל יְדֵי כֵךְ יִמְצָאוּ מִיָּם וּיְכוֹנְנוּ עֵיר מוֹשֵׁב.⁴

¹ ובמדרש תהלים (בבב) על הפרק שלנו הנוסח הוא: "וכן דוד נאה למזמורו, ומזמורו נאה לדוד ... כל מקום שנאמר מזמור לדוד, היה מנגן ואחר כך היתה שורה עליו רוח הקודש. לדוד מזמור - היתה שורה עליו רוח הקדש ואחר כך היה מנגן".

² הקטע: "ללמדך שאין השכינה שורה מתוך עצבות ... אלא מתוך דבר שמחה של מצוה" שייך לכאורה למקרה השני, "מזמור לדוד", למזמור שגורם לשכינה שתשרה. אבל אפשר שהוא בא ללמד על שני המקרים, גם על המקרה הראשון, "לדוד מזמור", בו השכינה גרמה לשירה. מי שזוכה להארת השכינה צריך שיפתח במזמור ותענה השירה כנגד השכינה. שלא תהיה השכינה לשווא. וזה המקרה שלנו: "לדוד מזמור" – מלמד שמזמור זה בא לאחר השראת השכינה וכמענה לה. ומהו המענה? "לה' הארץ ומלואה".

³ זה אחד המקורות לשיר של יום, לכל יום מימות השבוע, שיסודו בעבודת בית המקדש. יום ראשון של כל שבוע מאזכר את היום הראשון של הבריאה בה קנה והקנה הקב"ה את עולמו, וראש השנה הוא **יום הרת עולם** לאחר שהתקבלה שיטת ר' אליעזר (שבד"כ אין הלכה כמותו) שבתשרי נברא העולם. (ובשיטת הפסיקתא, העולם נברא בכ"ה באלול שהיה יום ראשון, ראה דברינו **יום הרת עולם** בראש השנה). זו אולי סיבה נוספת לבחירת פרק כד בתהלים כפתחה לתפילת ראש השנה: "זה היום תחילת מעשיך", זה היום בו "לה' הארץ ומלואה". מהו "ומלואה"? אומר מדרש תהלים על אתר: "יש לך אדם שיש לו ספינה, אבל פרגמטיא שיש בה אינה שלו. ואם הפרגמטיא שלו, הספינה אינה שלו. והקב"ה אינו כן, אלא: לה' הארץ ומלואה". וראה מדרש תהלים (בבב) מזמור זה (כד): "אדם הראשון (היה) צריך לאומרו, שבשבילו נברא העולם על מלואותיו". וזכה דוד לאומרו (דוד משלים את שנותיו של אדם הראשון לארץ). וכשאנו אומרים אותו, אפשר שאנחנו באים לתקן את שהחסיר אדם הראשון ולומר "בשבילי נברא העולם" (סנהדרין פרק ד משנה ה). בה בעת צריך לזכור שאנחנו אורחים מזדמנים בעולם, ולה' הארץ ומלואה. וכדברי מדרש אגדה (בבב) שמות פרשת משפטים כג יט (על מצוות ביכורים): "ראשית בכורי אדמתך ... שתדע כי לה' הארץ ומלואה, ולא יגבה לבך שתאמר זה שלי וזה שלי, אין אתה בה כי אם כגר וכאורח נטה ללון". ובגמרא ברכות לה ע"א למדו מפסוק זה: "כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר: לה' הארץ ומלואה".

⁴ העולם (כדור הארץ) היה תחילה מכוסה כולו במים. ראה ירושלמי חגיגה פרק ב הלכה א: "דרש ר' יודה בר פזי בתחילה היה העולם מים במים מה טעמא [בראשית א ב] ורוח אלהים מרחפת על פני המים". ובשמות רבה טו כב: "כך היה כל העולם מלא מים במים

רד"ק תהלים פרק כד פסוק ב – המעבר לפסוק ג

כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה. וכונן הארץ על ימים ונהרות לצורך הברואים עליה. אבל זה ההר לא כונן אותו לכל הברואים, ואף לא לכל בני אדם, אלא לנקי כפים ובר לבב, והוא זרע יעקב שהם מבקשי ה' ונצטוו שיהיו נקיי כפים וברי לבב. ... לפיכך אמר כי לא יעלה להר ה' הקדוש הזה כי אם דורשי ה' והם בית יעקב.⁵

בראשית רבה נט ה, פרשת חיי שרה – מי יעלה בהר ה'

מי יעלה בהר ה' - זה אברהם: "עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה". ומי יקום במקום קדשו - זה אברהם, שנאמר: "וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'".⁶ נקי כפים – "אם מחוט ועד שרוך נעלי". ובר לבב – "חלילה לך מעשות כדבר הזה". אשר לא נשא לשוא נפשו⁷ - זה נפשו של נמרוד.⁸ ולא נשבע למרמה – "הרימותי ידי אל ה' אל עליון". ישא ברכה מאת ה' – "ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל".⁹

ספרי דברים פרשת דברים פסקא י

"והנכם היום ככוכבי השמים לרוב" (דברים א ו), הרי אתם קיימים כיום. מיכן אמרו: שבע כתות של צדיקים בגן עדן זו למעלה מזו: ראשונה: "אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך" (תהלים קמ יד), שניה: "אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך" (שם סה ה), שלישית: "אשרי יושבי ביתך" (שם פד ה), רביעית: "ה' מי יגור באהלך" (שם טו א), חמישית: "מי ישכון בהר קדשך" (שם), ששית: "מי יעלה בהר ה'" (תהלים כד ג), שביעית: "ומי יקום במקום קדשו" (שם).¹⁰

רש"י תהלים פרק כד ג - מי יעלה בהר ה'

מי יעלה בהר ה' - אף על פי שכל יושבי תבל שלו, אין הכל כדאי ליקרב אליו אלא נקי כפים וגוי.¹¹

והארץ שקועה במים. אמר הקב"ה: ותראה היבשה. אמרו המים: הרי העולם אנו מלאים ועד עכשיו צר לנו להיכן אנו הולכין? זו מלאכת היום השנה בה נקוו המים ונתגלתה היבשה. ונשארו ימים ונהרות לתת חיים על פני הארץ. ראה גם התיאור הציורי של התגלות היבשה בדומה לאמבטיה שריקנו חלק ממדינה, בראשית רבה י ב: "משל לאמבטי שהיתה מלאה מים, והיו בה שני דיוסקוסים נאים. כל זמן שהיתה מלאה מים, לא היתה מלאכת דיוסקוסים נראית. כיון שפתקה וניער המים שבתוכה נראית מלאכת דיוסקוסים". מה יעשה כעת בעל המזמור? האם יתאר את כל מלאכת הבריאה? נראה שבאזכור היום השני לבריאה די לו בפרק זה והוא עובר לנושא העיקרי: מי יעלה בהר ה'.

⁵ עפ"י רד"ק, אזכור הימים שפינו מקום ליבשה שתיראה, בפרט ההרים הגבוהים המתנשאים מעל הים ומישורי הארץ, הם שהביאו את בעל המזמור לזנוח את תיאור מלאכת הבריאה ולעבור אל ההרים הרמים, ובהם כמוכּן הר ה' ולשאול מי הוא זה שראוי לעלות בהרים אלה? ועל פי הצעתנו לעיל, לה' הארץ ומלוואה הוא רק פתיח לנושא העיקרי: מי יעלה בהר ה'? כך או כן, רד"ק כבר נותן תשובה לשאלה: מי יעלה בהר ה', ואנו מבקשים להתעכב מעט על נושא זה.

⁶ שלושה "וישכם אברהם" יש במקרא: בתפילה על סדום (בראשית יט כז), בשילוח הגר ושמעאל (שם כא יד) ובעקידה (שם כב ג). ומכולם בחר הדרשן את עמידת אברהם מול הקב"ה נוכח הכוונה להפוך את סדום. ראה דברינו [חלילה לך מעשות כדבר הזה](#) בפרשת וירא. זה אותו ה-"וישכם" של תיקון תפילת שחרית – דברינו [תפילות אבות תקנום](#) שם.

⁷ כתוב בפסוק "נפשו" עם וא"ו, אבל הקרי הוא "נפשי". ובמקומות רבים במקרא כתוב וא"ו וההיגוי הוא חיריק, כמו "הוא".

⁸ הוא עפ"י המדרש אמרפל מלך שנער שאברהם יכול היה להרוג אותו במלחמת ארבעה המלכים (בראשית פרק יד) ולא עשה זאת.

⁹ זה אברהם שגם קרא לקב"ה "הר" – "אשר יאמר היום בהר ה' יראה" (ספרי דברים פסקא כח, פסיקתא רבתי לט). מדרשים אחרים, דברים רבה יא ב ושמות רבה (שנאן) ד ד, דורשים את הפסוק ובעצם את הפרק כולו על משה: "מי יעלה בהר ה' - זה משה שנאמר: ומשה עלה אל האלהים. ומי יקום במקום קדשו - זה משה: כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא. נקי כפים - זה משה, שנאמר: לא חמור אחד מהם נשאתי. ובר לבב - זה משה ... שלבו ברור עליו, שאינו תובע צורך עצמו אלא לצורכן של ישראל. אשר לא נשא לשוא נפשו - זו נפשו של מצרי שלא נטלה על חנם אלא כדין עשה. ולא נשבע למרמה - זה משה, שנאמר: ויואל משה לשבת את האיש". (ראה דברינו [השבועה שנשבע משה ליתרו](#) בפרשת שמות). ומדרש תהלים (בובר) על הפרק מוסיף את יעקב. עפ"י דרשות אלה, נראה שבעל המזמור מציב לנו רף גבוה מאד! מי יעלה בהר ה'? מי יקום במקום קדשו? מי שמגיע לדרגתם של אברהם, יעקב ומשה! אמנם, צריך כל אדם לשאוף להגיע לדרגת האבות ולומר: "מתי יגיעו מעשי למעשה אברהם יצחק ויעקב" (אליהו רבה איש שלום) פרשה כג), אבל מי באמת יכול? האם רק אנשים מושלמים יזכו לעלות בהר ה'? הרי הפסוק מדגיש את ההימנעות מרע ולא את העשייה המושלמת: "אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה"!

¹⁰ עודנו תמהים היאך זה נעלה (נתעלה?) בהר ה' ונקום (נתקיים?) במקום קדשו, ואין אנו כאברהם, יעקב, או משה, בא מדרש זה ומעתיק את כל הפסוק לכתות הצדיקים בגן עדן לעתיד לבוא. ולא רק פסוק זה, אלא פסוקים רבים אחרים מספר תהלים בהם פשיטא שבעל המזמור מתרפק על חצרות בית ה' בתוככי ירושלים של מטה וכל שהוא מבקש היא הקדושה ועבודת ה' כאן בעולם הזה! ינחא פרשנים העוסקים בקבלה ובנסתר, כריקאנטי למשל או אלשיך, שאמצו בחום מדרש זה והרחיבוהו לעולמות עליונים ונסתרים, אבל מדרש תנאים כספרי, מדוע הוא מעתיק את הכל לעולם הבא? האם זה עוד 'מדרש שלאחר החורבן', כאשר אין עוד הר ה' ואין עוד מקום קודשו להתרפק עליו?

¹¹ ופירוש רד"ק על הפסוק: "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו. שאין ראוי לכל אדם שיעלה בו לפי שהוא מקום הקודש והתשובה: נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה. והנה הזכיר שלשת תכונות האדם בפסוק זה. המעשה והמחשבה והדיבור, ובשלושתם יהיה האדם שלם, שיהיה נקי במעשיו ובר בלבבו ונאמן בדיבורו". ראה גם פירוש רבי בחיי בן אשר, ויקרא פרק א טז (בדין קרבן אשם גזל): "וכבר באר דוד על ה', כי הזוכים לעלות לפניו הם אותם שהם נקיים מהגזל, הוא שאמר: מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו, נקי כפים ובר לבב". פרשנים אלה, ומדרש שמות רבה בשלח להלן, מחזירים אותנו לקרקע הפשט של מזמורי תהלים בכלל, מזמור כד בפרט. ראשית, השער פתוח לכל, "כל יושבי תבל שלו". "עם שכולם המה לה" כלשון

תהלים פרק טו – מי יגור באהלך

- (א) מִזְמוֹר לְדָוִד ה' מִי־יִגּוֹר בְּאַהֲלֶךָ מִי־יִשְׁכֵן בְּהַר קֹדֶשְׁךָ :
- (ב) הוֹלֵךְ תַּמִּים וּפֹעֵל צֶדֶק וְדָבַר אֱמֶת בְּלִבָּבוֹ :
- (ג) לֹא־יִגְלֹל עַל־לִשְׁנוֹ לֹא־עֲשֶׂה לְרַעְהוֹ רָעָה וְחָרְפָה לֹא־יִשְׂאֵל עַל־קַרְבּוֹ :
- (ד) נִבְזָה! פְּעִינָיו נִמְאָס וְאֶת־יְרָאֵי ה' יִכְבֵּד נִשְׁפַּע לְהַרְעֵה וְלֹא יָמַר :
- (ה) כִּסְפוֹ! לֹא־יִתֵּן בְּנִשְׁךְ וְשָׁחַד עַל־נֶפֶשׁ לֹא לֶקַח עֲשֵׂה־אֵלֶּה לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם.¹²

שמות רבה פרשת בשלה, פרשה כב סימן ג – ישא ברכה מאת ה'

... ומנין שכל מי שמרחיק עצמו מן הגזל תפילתו זכה? שנאמר: "נקי כפים ובר לבב". מה כתוב אחריו? "ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלוהי ישעו. זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה".¹³

בראשית רבה פרשת נח, פרשה לד סימן ט – זה דור דורשיו מבקשי פניך

"וירח ה' את ריח הניחוח" (בראשית ח כא) – הריח, ריח דורו של שמד. רב שלום בשם ר' מנחמא בר זעירא אמר: משל למלך שהיה מבקש לבנות לו פלטין על הים, ולא היה יודע היכן לבנותה. מצא צלוחית של פפולסמון והלך לריחה ובנה אותה עליה. זהו שכתוב: "כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה" (תהלים כד ב). באיזו זכות? בזכות: "דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה".¹⁴

מסכת ראש השנה דף לב עמוד ב – שאו שערים ראשיכם והינשאו פתחי עולם

"שאו שערים ראשיכם והינשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד. מי זה מלך הכבוד ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה. שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה". ראשונה - שתיים, שלוש, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: ראשונה - אחת, שניה - שתיים.¹⁵

פירוש מצודת דוד על הפסוק. שנית, כל שנדרש הוא ניקיון כפיים, נאמנות בדיבור, בורות הלב – מי שאין גזל בידו ומרמה בלשונו. ואנו נזכרים בפרק המקביל בתהלים, פרק טו.

¹² טיטנו מעט ל"מזמור האח" של מזמור כד בו אנו עוסקים. "מי יעלה בהר ה'" – "ה' מי יגור באהלך". "ומי יקום במקום קודשו" – "מי ישכון בהר קדשך". כאן כמו שם הדגש הוא על תכונות של יושר, צדק, ניקיון כפיים, דיבור אמת וכו'. ראה גמרא מכות כד ע"א המפתחת את אמירתו של ר' שמלאי: "שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם". (שזה מקור מרכזי למנין תר"ג מצוות). הפיתוח של הגמרא שם הוא דווקא צמצום, היינו, הניסיון להעמיד את תר"ג המצוות על מספר מצומצם של 'עקרונות' או 'ציווי יסוד', עד שהיא מגיעה לצמצום הסופי של אחד: "בא חבוק והעמידן על אחת, שנאמר: וצדיק באמונתו יחיה". (ראה דברינו **הגיד לך אדם מה טוב** בפרשת בלק). הצמצום הראשון הוא של דוד בפרק הזה: "בא דוד והעמידן על אחת עשרה, דכתיב: מזמור לדוד ה' מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך, הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו, לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרובו וכו'". ראה שם בגמרא: "כשהיה רבן גמליאל מגיע למקרא הזה היה בוכה. אמר: מאן דעביד להו לכולהו הוא דלא ימוט, הא חדא מינייהו ימוט! אמרו ליה: מי כתיב עושה כל אלה? עושה אלה כתיב, אפילו בחדא מינייהו". על מנת לעלות בהר ה' ולגור באוהלו, לקום ולשכון בהר קודשו, אין צורך אפילו בכל אחת עשרה תכונות אלה, או בארבע שבפרק כד, מספיקה תכונה אחת מכל אלה. "עושה אלה לא ימוט", כתוב. לא כתוב: "עושה כל אלה".

¹³ חיזוק לדברינו האחרונים מצאנו גם במדרש זה שתחילתו בשירת הים, באמונה הגדולה של "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" ובדברי המדרש שם "בזכות האמנה שהאמינו, זכו לומר שירה ושרתה עליהם שכניה". משם מתגלגל המדרש לתפילה של ימינו ש"צריך האדם לטהר לבו קודם שיתפלל". וכיצד מגיעים לתפילה זכה? כיצד משחזרים את האמנה הגדולה של שירת הים? במניעת הגזל! כמו שאמר איוב: "על לא־חֶמְס בְּכַפִּי וְתַפְלִי זָכָה" (איוב טז ז). משם מתגלגל המדרש ומגיע לפסוקים שלנו ולדרשה הנ"ל החותמת שם את הפיסקה. מי הוא שיעלה בהר ה'? מי הוא הדור הדורש את ה' וזוכה לבקש את פניו? דור שלא שולח ידו בגזל! ובכך גם חזרנו אל פרק כד והתגלגלנו לפסוקים הבאים.

¹⁴ מדרש זה הוא על המזבח שהקים נח אחר המבול עליו נאמר: "וַיִּרַח ה' אֶת־רִיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵינוּ לֹא־אֶסַף לְקַלֵּל עוֹד אֶת־הָאָדָמָה בְּעֵבֶר הָאָדָם כִּי יָצָר לִבְ הָאָדָם רַע מִנְעֲרֵיו וְלֹא־אֶסַף עוֹד לְהַפּוֹת אֶת־פְּלִחֵי כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי" (בראשית ח כא). המדרש משווה את דור השמד (לאחר מרד בר כוכבא) עם המבול ויוצר קשר ישיר בין "כי הוא על ימים יסדה" והפסוק "זה דור דורשיו מבקשי פניך". בזכות מה מתקיים העולם על המים ועל הימים ולא מתמוטט? בזכות דורו של שמד, בזכות אותם שמסרו ומוכנים למסור נפשם על קידוש השם. באופן זה כל הפסוקים שבאמצע והשאלה: מי יעלה בהר ה', מתייתרים. יש חיבור ישיר ופשוט בין שלושה הפסוקים הפותחים את הפרק ובין הפסוק: "זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה". אין צורך לשאול מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קודשו? ברור שזה דור דורשיו מבקשי יעקב סלה שעלו בלהבות ונשרפו במשרפות ובזכות מסירות נפשם עומד ומתקיים העולם, עומד וניצב הר ה', מתקדש ומתגדל מקום קודשו. ב"סלה" זה לכאורה תם העניין. אבל יש עוד "סלה".

¹⁵ קטע זה של הגמרא במסכת ראש השנה דף בפסוקי המלכויות, נושא עליו הרחבנו בדברינו **מלכויות** בראש השנה (והמשכנו והרחבנו **בזכרונות ובשופרות**). המשנה בראש השנה, פרק ד משנה ו, קובעת: "אין פוחתין מעשרה מלכויות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות ... מתחיל בתורה ומשלים בנביא. רבי יוסי אומר אם השלים בתורה יצא", אבל אין היא מפרטת את הפסוקים. את זה עושה הגמרא כשהיא מציעה פסוקי מלכויות, זכרונות ושופרות מהתורה, מהנביאים ומהכתובים. כאן מציעה הגמרא את הפסוקים מפרק כד בו אנו אווזים. ר' יוסי מונה בקטע זה חמישה אזכורים של מלכויות (חמש פעמים "מלך") ואילו ר' יהודה מונה רק שלושה. ר' יהודה אינו מונה את הפסוק השואל: "מי הוא זה מלך הכבוד?" ואילו ר' יוסי כן. גם השאלה היא המלכה (יש מטיב חסידי דומה על מי שצועק בתפילה איפה המלך). ולשיטתנו במחזור התפילות נספרים פסוקים אלה כמלכות אחת, כי בכתובים יש הרבה פסוקי מלכות, בפרט בספר תהלים ורצו להביא גם אחרים. ראה בגמרא שם שהיא מציעה גם פסוקים שאינם במחזור תפילותינו כגון פסוקים

שמות רבה ח א – מי הוא זה מלך הכבוד? ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה

... התחיל שלמה אומר: "שאו שערים ראשיכם והינשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד". אמרו לו השערים: "מי הוא זה מלך הכבוד?", אמר להם: "ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה". כיון שאמר להם כן מיד שכנו, אילולי כן בקשו לרוץ את ראשו להמיתו.¹⁶

דבר אחר: "מי הוא זה מלך הכבוד" - למה קרא להקב"ה מלך הכבוד? שהוא חולק כבוד ליראיו. כיצד? מלך בשר ודם אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו (דברי הימים א כט), והקב"ה הושיב לשלמה על כסאו שנאמר: "וישב שלמה על כסא ה' למלך" (דברי הימים א כט), והרכיב לאלהיו על סוסו ... מלך בשר ודם אין משתמשין בשרביטו והקב"ה מסר שרביטו למשה ... מלך בשר ודם אין לובשין עטרה שלו והקב"ה עתיד להלביש עטרה שלו למלך המשיח ... מלך בשר ודם אין לובשין לבושו וישראל לובשין לבושו של הקב"ה. ומהו לבושו של הקב"ה? – עוז ... ונתנו לישראל, שנאמר: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום".¹⁷

לשנה טובה תכתבו ותחתמו

לשנת חיים וקיימים¹⁸

מחלקי המים

מים אחרונים: בכל השגב וההתלהבות שצינינו בסוף הערות 15 ו-17, יש לזכור שהמלכת הקב"ה פעם-פעמיים בשנה בתפילה מרוממת שנאמרת בקהל ובקול גדול ובנעימות מנעימות שונות, אינה מזכה אוטומטית את אומריה בעליה בהר' עדיין עומדת כצוק איתן תשובת המזמור עצמו: "מִי־עָלָה בְּהַרְהוֹ וּמִי־קָוַם בְּמִקְוֵם קִדְשׁוֹ"? מי יכול להכתיר את הקב"ה למלך בתפילת המים הנוראים? – "נְקִי כַפַּיִם וּבְרִלְבָב אֲשֶׁר לֹא־נִשְׂאָ לְשׂוֹא נְפִשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמַרְמָה", כל השנה.

שאנו אומרים לפני תקיעת שופר מתהלים פרק מז: "זמרו לאלהים זמרו, זמרו למלכנו זמרו, כי מלך כל הארץ אלהים" (שגם עליו נחלקו ר' יוסי ור' יהודה אם שתי מלכויות הם או אחת), וכן: "מלך אלהים על גוים, אלהים ישב על כסא קדשו". אגב, מגמרא זו עולה בברור שהנוסח בימיהם היה "חופשי" ומי שירד לפני התיבה (וכל מתפלל) יכול היה לבחור את הפסוקים הנראים לו (במגבלות מסוימות אותן מסבירה הגמרא שם). כך או כך, הגענו לשיאו של פרק כד ומן הסתם לסיבה העיקרית לאמירתו בליל ראש השנה. פרק זה כולו מלכות ובראש השנה אנחנו חוזרים וממליכים את הקב"ה ומקבלים עול מלכותו עלינו בשגב ובאהבה ומייחלים שימלוך במהרה על כל העולם כולו בכבודו.

¹⁶ מדרש זה על שלמה שנחשד בגאווה בעת חנוכת המקדש וכאלו התכוון לעצמו כשאמר: "ויבוא מלך הכבוד" (וגם התבייש כשהשערים לא נישאו מעצמם והיה צריך לחזור ולומר "שאו"), נמצא במקורות רבים וקשור בחלקו של דוד בחנוכת הבית. ראה מסכת שבת ל ע"א: "כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה. אמר שלמה עשרים וארבעה רננות ולא נענה. פתח ואמר: שאו שערים ראשיכם והינשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד, רהטו בתריה למיבלעיה, אמרו: מי הוא זה מלך הכבוד? אמר להו: ה' עוז וגבור. חזר ואמר: שאו שערים ראשיכם וישאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד. מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה ולא נענה. כיון שאמר ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך - מיד נענה". וכן הוא בדומה בגמרא מועד קטן ט ע"א, סנהדרין קז ב, במדבר רבה יד ג, תנחומא וארא ו ועוד. ראה הנוסח במדרש במדבר רבה טו יג שבתשובתו של שלמה לשערים שבקשו להורגו, הוא מחבר את סוף פסוק ח ופסוק ט בפרק שלנו ועונה להם ברצף: "ה' עוז וגבור ה' גבור מלחמה: שאו שערים ראשיכם וישאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד".

¹⁷ והסוף שם הוא מענייני יציאת מצרים פרשת וארא: "מלך בשר ודם אין נקראין בשמו קיסר, אגוסטא ... והקב"ה קרא למשה בשמו שנאמר: ראה נתתיך אלהים לפרעה". תוספת זו של שמות רבה, "דבר אחר", מאירה את פסוקים זי-החותמים את פרק כד בתהלים באור אחר ושונה מכל המדרשים הנ"ל שבקשו לרוץ את ראשו של שלמה. הקב"ה חולק מכבודו לבשר ודם, אפילו למלכים רשעים כאחאב ונכרים כפרעה. ראה דברינו [לחלוק כבוד למלכות](#) וכן [ראה נתתיך אלהים לפרעה](#) בפרשת וארא. בוודאי לשלמה ומושיבו על כסאו – כסא ה'. וגם אנו, בראש השנה בו אנו ממליכים את הקב"ה, עושים זאת כבני מלכים, בעוז ובראש מורם. וכמאמר אביי בגמרא שבת קכח ע"א וגמרא בבא מציעא קיג ע"ב: "אמר אביי: רבן שמעון בן גמליאל רבי שמעון רבי ישמעאל רבי עקיבא כולהו סבירא להו, כל ישראל בני מלכים הם". מי שממליך את הקב"ה עליו באמת, מתנהג כבן מלך. מי שפותח שערים למלך הכבוד, נפתחים לו שערי תפילה ותשובה בכבוד.

¹⁸ איחול נאה זה לראש השנה, יסודו [בתפילת הכהן הגדול ביום הכיפורים](#), אך מצאנו לו מקור ברור יותר במדרש שכל טוב (בובר) בראשית פרק יח: "ויאמר שוב אשוב אליך. כפל הדיבור, כלומר אמת ונכון, כי בודאי אשוב בלי ספק, כעת חיה. כעת הזאת לשנה הבאה, וכולכם היו חיין וקיימין". מכאן שאנו מייחלים לעצמנו ומאחלים איש לרעהו שנזכה לעמוד למועד הזה כעת חיה בראש השנה הבעל"ט, כולנו חיים וקיימים, כמו שהמלאך בישר לשרה שאת פקידתה אנו קוראים ביום הראשון של ראש השנה. ואולי זו עוד סיבה, אם כי עקיפה, לקריאת פקידת שרה (וחנה) ביום הראשון של ראש השנה. ראה דברינו [וה' פקד את שרה](#).